Завидняк Ірина Олександрівна,
доцент кафедри фінансових розслідувань Факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університет державної фіскальної служби України, кандидат юридичних наук

ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД РОЗВИНЕНИХ КРІЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ВИКОРИСТАННІ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ефективному процесу розслідування злочинів у сфері господарської діяльності сприяє розвиток, застосування та використання спеціальних знань. Так, спеціальні знання під час розслідування злочинів даної категорії можуть використовуватись як у формі консультацій та залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій, так і в формі проведення судових експертиз. Але, під час розслідування злочинів у сфері господарської діяльності виникають такі ситуації, коли необхідно звернутись до досвіду різних держав світу у сфері використання спеціальних знань та взаємодії слідчого та обізнаної особи під час розслідувань даної категорії злочинів. На нашу думку, саме такий досвід сприяє розвитку нормативно-правового регулювання залучення спеціалістів, проведення судово-експертної діяльності та реалізації перспективних підходів до використання нових позитивних шляхів у даному питанні.

Досвід провідних країн Європи у сфері використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, вчинених у сфері господарської діяльності має важливу роль для нашої держави, особливо з погляду на соціально-економічну та політичну ситуацію в Україні.

В зарубіжних країнах доволі багато уваги звернено саме на підготовку та навчання експертів. Тому, ці питання є доволі актуальними і дискусійними в європейському просторі. Важливими як для нашої держави, так і для зарубіжних країн світу є питання: - необхідності єдиних методів проведення експертиз під час розслідувань злочинів усіх категорій та - необхідності єдиної системи підготовки експертів.

Так, для забезпечення потреби в професійних експертах, вищі навчальні заклади країн Європи більш широко пропонують нові навчальні курси у сфері судових експертиз, а лабораторії судових експертиз – здійснювати підготовку експертних кадрів [1].

Ефективність використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, вчинених у сфері господарської діяльності прямо пропорційно залежить: – від суб’єктів, які залучаються до процесу розслідування

(спеціаліст, експерт), а саме від їх знань, вмінь та навичок по збиранню, дослідженню та оцінці доказів; – від наявності новітньої техніки та її відповідності до сучасних вимог науково-технічного прогресу.

Нажаль, рівень криміналістичної підготовки інспекторів-криміналістів слідчих відділів Національної поліції, на сьогодні є недостатньо високим. А виходячи з того, що недостатня кваліфікація інспекторів-криміналістів впливає на кінцевий результат – якість розслідування злочинів та формування доказової бази є доволі низькою.

З огляду на те, що під час розслідувань злочинів, вчинених у сфері господарської діяльності може бути проведено великий ряд судових експертиз, доволі цікавим є питання порядку проведення судових експертиз в розвинених країнах Європи.

Так, розглядаючи досвід використання спеціальних знань в Європі можна зазначити, що в Чеській Республіці поняття, порядок, форми та зміст судово-експертної діяльності закріплені в Законі Чеської Республіки «Про експертів і перекладачів» № 36, від 20.04.1967 р. Відповідно до законодавства країни кожний обласний суд Чехії має складати та вести списки (перелік) експертів. До таких списків повинні вноситись всі експерти, які проживають на території підпорядкованій обласному суду. Такі експерти призначаються Міністром юстиції Чехії або головою обласного суду, якому вони підпорядковані.

Відповідно до Чеського законодавства, обізнана особа має право самостійно виявити бажання для призначення її експертом та внесення у списки експертів.

Як зазначалось вище, під час розслідувань та судового розгляду експертом може бути призначена лише та особа, яка внесена до такого списку (переліку) експертів. Але, у деяких випадках, особа не внесена до такого списку може бути призначена експертом, а саме: - у разі, коли у списку не має експерта з необхідної галузі знань; - у разі, коли експерт з необхідної галузі знань зазначений у переліку, не може провести необхідну експертизу, в силу різноманітних факторів; - у разі, коли проведення необхідної експертизи внесеним експертом до переліку, призведе до значних матеріальних витрат.

У разі залучення експерта, якого не має в списку експертів, для проведення експертизи, в Чехії, як і в Україні, уповноважений на те орган зобов’язаний перевірити кваліфікацію такої особи та впевнитись, що вона має високий рівень потрібних знань, вмінь та навичок для проведення необхідного дослідження.

Під час кожного залучення експерта до проведення своїх обов’язків, він зобов’язаний дати клятву, текст якої викладено в законі, щодо правомірності, неупередженості та незалежності своїх дій.

У таких державах, як Фінляндія і Швеція, існує ціла система експертних установ. Так, системи експертних установ Фінляндії та Швеції складаються з державних і приватних лабораторій, які здійснюють

проведення судової експертизи; освітніх установ Фінляндії та Швеції, які випускають фахівців у галузі судової експертизи. Відмінною особливістю підготовки експертних кадрів у Фінляндії та Швеції є те, що після закінчення навчання експерт отримує ступінь магістра та сертифікат, на підставі якого має право проводити судову експертизу як у державних органах, так і в приватній практиці [2, с. 15].

Відповідно до законодавства Фінляндії та Швеції, на відміну від Українського законодавства у сфері кримінальної процесуальної діяльності, судовий експерт має статус свідка. Таке поняття як «спеціаліст» в процесуальному законодавстві зазначених країн не використовується, використовуються терміни «експерт» та «фахівець».

Для заняття посади експерта або фахівця у Фінляндії та Швеції в першу чергу має значення освіта особи. Так, експертами у Державних лабораторіях Фінляндії можуть бути лише особи, які мають науковий ступінь магістра. В свою чергу, на посади фахівців призначаються особи, які мають ступінь бакалавра. Наукові ступені особи повинні підтверджувати дипломами про вищу освіту та отримання відповідного ступеня. Досвід роботи в необхідній сфері до уваги зазвичай не береться.

Що ж до Бельгії та Франції, то експерт або фахівець не набувають юридичного статусу під час залучення до експертної діяльності, тому, тлумачення термінів «експерт» або «судовий експерт» відсутні у законодавстві цих країн. У цих країнах експертом може бути обізнана особа, яка має відповідну освіту, навички та досвід у відповідній галузі знань.

На відміну від України та інших країн Європи, у Бельгії та Франції існує практика створення експертних асоціацій, палат та спілок. В кожній асоціації, палаті або спілці експертів обов'язково існує відповідний кодекс з правами, обов'язками та правилами даної організації. Так, експерт, який є членом даної професійної асоціації або палати зобов'язаний дотримуватись зазначених кодексом правил, мати права та нести певні обов'язки.

У Нідерландах, експерти є членами лише державних експертних установ. Судові експерти у Нідерландах мають право проводити необхідні дослідження лише за зверненням поліції.

В Англії, як і в Україні, судового експерта до процесу може залучити як сторона обвинувачення, так і сторона захисту. У Великобританії також існує список (перелік) експертів, які мають право бути залучені до проведення досліджень під час процесу, такий список зберігається у Спілці юристів Англії.

Відповідно до законодавства Німеччини, в країні створений інститут приватної експертизи, тому у разі залучення сторонами процесу експертів для проведення досліджень, вони повинні отримати обов'язкову згоду суду.

На сьогоднішній день, в окремих країнах Європи відповідно до стандарту ISO-EN17024 «Загальні вимоги до органів, що здійснюють сертифікацію персоналу», розпочато сертифікацію судових експертів. Відповідно до п. 4.2.1 стандарту ISO-EN 17024 органи сертифікації не

можуть підпорядковуватись установам та органам, в яких працюють судові експерти [3, с. 636].

Як бачимо, в більшості країн Європи, судовий експерт або фахівець під час залучення до експертної діяльності набуває статусу свідка (expertwitness). А такий термін, як «спеціаліст» взагалі відсутній.

Розглянувши деякі моменти у сфері залучення експерта до процесу та його статусу у країнах Європейського Союзу, можна побачити не тільки розбіжності з чинним КПК України, а й певні схожі норми у даній сфері. Так, відповідно до норм нового КПК України, і сторона обвинувачення, і сторона захисту у кримінальному провадженні мають право залучати експерта для проведення необхідних досліджень. Але, проаналізувавши правозастосовну практику у сфері залучення експерта стороною захисту для проведення експертиз, можна зауважити, що залучення саме незалежного експерта у даному контексті майже неможливе.

Як бачимо, у світі послідовно реалізовуються принципи забезпечення незалежності експерта, виключної орієнтації не на відомчу належність експерта, а на наявність у нього спеціальних знань, необхідних для вирішення завдань правосуддя, забезпечення принципу змагальності експертів, залучених різними сторонами процесу, та інші принципи, які мають вирішальне значення для забезпечення судочинства дійсно незалежною, об'єктивною та кваліфікованою експертизою. При цьому наявність інституту приватної експертизи не тільки є однією з гарантій забезпечення законних прав і свобод громадян та інтересів суспільства, але й дозволяє суттєво зменшити бюджетні витрати на утримання державних спеціалізованих експертних установ [4, с. 176].

Отже, успішна інтеграція України до Європейського Союзу можлива лише при прийнятті та узгодженості нормативно-правових актів України з законодавством розвинених країн Європи.

Список використаних джерел

1. Шляхов А.Р. Классификация судебных экспертиз / А. Р. Шляхов // Общее учение о методах судебной экспертизы. – М. : ВНИИСЭ, 1977. – Вып. 28. – С. 54–93.

2. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588

3. Авдєєва Г. Проблеми гармонізації законодавства України у галузі судової експертизи із законодавством країн Європейського Союзу / Г. Авдєєва // Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків, 2013. – С. 634-637.

4. Лазебний А.М. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку : дис…канд..юрид.наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Лазебний Анатолій Миколайович. – Ірпінь., 2016. – 227 с.